

۲۰۶۸۶۰۹

حقوق شهروندی؛ از حقوق ملت تا احیای حقوق عامه

دوره حقوق شهروندی؛ دفتر هفتم

دکتر محمود عباسی
دانشیار دانشکده علوم پزشکی شهید بهشتی

دکتر فاطمه افشاری
عضو هیأت علمی پژوهشگاه قوه قضاییه

دکتر آرین پتفت
استادیار دانشگاه مراغه

دکتر پرویز دهقانی
استادیار دانشگاه مراغه

معاونت حقوق بشر و امور بین الملل وزارت دادگستری

عنوان و نام پدیدآور: حقوق شهروندی؛ از حقوق ملت تا احیای حقوق عامه / تألیف محمود عباسی ... (و دیگران)

مشخصات نشر: تهران: انتشارات حقوقی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۲۲۰ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س م.

فروست: دوره حقوق شهروندی؛ دفتر هفتم

شابک جلد: 978-600-6324-95-1؛ دوره: 4-81-600-6324-978

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: تألیف محمود عباسی، فاطمه افشاری، آرین پتفت، پرویز دهقانی.

موضوع: حقوق مدنی

Civil rights

موضوع: حقوق بشر

Human rights

شناسه افزودنی: عباسی، محمود، ۱۳۴۲ -

رد پندی کتابخانه: JC۵۷۱

رده پیشین: حقوق بشر

شماره کتابخانه: ۵۹۳۲۲۴

سوق شهروندی؛

از حقوق ملت تا احیای حقوق عامه

دوره سوق شهر: دفتر هفتم

تألیف: دکتر محمود عباسی، دکتر فاطمه افشاری، دکتر آرین پتفت، دکتر پرویز دهقانی

حروفچینی: مؤسسه فرهنگی حروفی سینا

صفحه آرایشی: زینب حائمنند

طرح جلد: محمد حسن رحمانیان

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۸

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۵۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: اعتماد

شابک جلد: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۴-۹۵-۱

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۲۴-۸۱-۴

ناشر: انتشارات حقوقی

با همکاری مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پژوهشی اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا
نشانی: خیابان ولیعصر (عج)، جنب سفارت عراق، وزارت دادگستری معاونت حقوق بشر و امور بین الملل

مرکز پخش: تهران، خیابان ولیعصر (عج)، نرسیده به توابیر، بن بست شمس، پلاک ۸، طبقه اول.

تلفن: ۸۸۷۸۱۰۳۶

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

فهرست

مقدمه ۹

بخش اول: بررسی مفهومی احیای حقوق عامه و مفاهیم مشابه.. ۱۱

۱- مفهوم لغوی احیا و عامه..... ۱۳

۱-۱- احیا..... ۱۳

۲- عامه..... ۱۴

۲- شناسایی مفهومی مفاهیم مشابه حقوق عامه..... ۱۵

۱-۲- حقوق ملت..... ۱۵

۲-۲- حقوق بشر..... ۱۸

۳-۲- حقوق شهروندی..... ۱۹

۴-۲- حقوق عمومی..... ۲۲

۳- مبانی و مستندات فقهی و حقوقی مفاهیم مشابه حقوق عامه..... ۲۹

۱-۳- مبانی و مستندات فقهی..... ۲۹

۲-۳- مبانی و مستندات حقوقی..... ۳۶

۱-۲-۳- مبانی نظری..... ۳۶

۲-۳-۱-۱- مبانی نظری حقوق ملت..... ۳۶

۲-۳-۱-۲- مبانی نظری حقوق بشر..... ۴۳

۲-۳-۱-۳- مبانی نظری حقوق شهروندی..... ۴۳

۲-۳-۱-۴- مبانی نظری حقوق عمومی..... ۴۸

۲-۳-۲-۳- مستندات حقوقی..... ۶۲

۲-۳-۲-۱- در اسناد بین‌المللی..... ۶۲

۲-۳-۲-۲-۱- حقوق ملت..... ۶۲

۲-۳-۲-۲-۲- حقوق بشر..... ۶۵

۲-۳-۲-۲-۳- حقوق عمومی..... ۶۷

۲-۳-۲-۲-۲- در اسناد داخلی..... ۶۸

۲-۳-۲-۲-۱- حقوق ملت..... ۶۸

۲-۳-۲-۲-۳- حقوق بشر و حقوق شهروندی..... ۷۴

۲-۳-۲-۲-۴- حقوق عمومی..... ۷۷

۲- تحدید مفهومی حقوق عامه (نظریه مختار)..... ۸۰

بخش دوم: مراجع صالح در احیای حقوق عامه ۸۷

۱- دادسرا..... ۹۰

۱-۱- دادستان..... ۹۱

۱-۱-۱- احیای حقوق عامه در مراحل دادرسی..... ۹۵

۱-۱-۱- احیای حقوق عامه از بعد نظارتی..... ۱۰۳

۱-۱-۱-۳- دادستان در حقوق انگلستان..... ۱۰۸

۲-۱- سایر قضات دادسرا..... ۱۰۹

۳- ضابطه دادگستری..... ۱۱۰

۱- دادگاه..... ۱۱۴

۲-۱- قضات..... ۱۱۴

۲-۲- دیوان عدالت اداری..... ۱۱۵

۳- مقامات سطح ندرن قضائیه..... ۱۱۵

۳-۱- دادستان کل کشور..... ۱۱۶

۳-۲- رئیس قوه قضائیه..... ۱۲۵

۴- نهادهای نظارتی و حقوقی قوه قضائیه..... ۱۲۷

۴-۱- سازمان بازرسی کل کشور..... ۱۲۷

۴-۲- ستاد حقوق بشر..... ۱۲۹

۴-۳- شورای عالی حفظ حقوق بیت‌المال در امور اراضی و منابع طبیعی..... ۱۳۰

بخش سوم: آسیب‌شناسی احیای حقوق عامه در ایران..... ۱۳۳

۱- موانع و چالش‌های احیای حقوق عامه در ایران..... ۱۳۵

۱-۱- ابهام در مفهوم..... ۱۳۵

۱-۱-۱- نسبت منطقی میان اصول شصت و یکم و یکصد و پنجاه و ششم

قانون اساسی..... ۱۴۰

۱-۱-۲- نگرش تحلیلی بر روند تضمین و تأمین حقوق عامه..... ۱۴۱

۱-۱-۲-۱- اجرا و اعطای حقوق عامه..... ۱۴۲

۱-۱-۲-۲- احقاق و استیفای حقوق عامه..... ۱۴۲

۱-۱-۲-۳- احیا و اقامه حقوق عامه..... ۱۴۷

۱۵۰	۱-۲- نارسایی در قوانین
۱۶۵	۱-۳- تداخل وظایف قوا
۱۷۲	۱-۴- مشکلات اجرایی
۱۷۸	۱-۴-۱- لزوم توجه به نظام دموکراتیک
۱۷۹	۱-۴-۲- عدم توجه به مقوله تفکیک نظارت و دادرسی
۱۸۱	۱-۴-۳- ابهام در عملیاتی یا ستادی بودن دادستانی کل
۱۸۳	۱-۴-۴- نمونه چالش‌ها و مختصر کارنامه اقدامات صورت‌پذیرفته
۱۹۲	۲- راه‌ها و روش‌های نوین در احیای حقوق عامه
۱۹۵	۲-۱- کنترل قضایی دقیق بر اعمال اشخاص
۱۹۷	۲-۲- کنترل متکثر و رزون جامعه
۲۰۰	۲-۳- وضع قانون خاص
۲۰۳	نتیجه‌گیری
۲۰۹	منابع

مقدمه

پس از فصل سوم قانون جمهوری اسلامی ایران که به حقوق ملت اختصاص دارد، یکی از اصطلاحاتی که در قانون اساسی از آن یاد شده، واژه «حقوق عامه» است. در فصل مربوط به وظایف قوه قضائیه، وظیفه احیای حقوق عامه، بر عهده قوه قضائیه نهاده شده است. با عنایت به این مسئله، قوه قضائیه مکلف است با شناسایی دقیق مفهوم حوزه عمل حقوق عامه، مقامات مسئول در این زمینه و نحوه تحقق آن، به اجرای آن پرداخته و با شناخت موانع پیش روی تحقق این مهم، اقدامات موجد رفع آن‌ها را اتخاذ نماید. تا وظیفه مذکور به طور کامل و صحیح محقق گردد. در بسیاری از موارد آسیب‌پذیری کشور وارد می‌شود و اشکالاتی فراوانی وارد می‌کند به دلیل معطل شدن حقوق عامه و عدم شناخت صحیح از آن می‌باشد. لذا یکی از مسائل اصلی در سراسر اجزای این وظیفه و تحقق عملی آن، شناسایی مفهوم «حقوق عامه» و درک صحیح سار کار صیانت و احیای آن است. به نظر می‌رسد حقوق عامه، به مفهوم حقوق اشخاص انسانی اعم از حقوق فردی ایشان در قالب «حقوق شهروندی» و حقوق بشری و جمعیت در قالب «حقوق ملت» است. همچنین احیا، با توجه به مفهوم لغوی خود به معنای برپا داشتن است که اعم از زنده کردن مجدد حق تضييع شده و یا برپاداشتن اندایی و قبل از تضييع حق است. پس از ارائه تعریف دقیق مفهوم احیای حقوق عامه می‌توان نهادهای مسئول در ایفای وظیفه مذکور را شناسایی کرده و در صورت رجوع نقصان، علل آن را کشف نمود. از رهگذر آسیب‌شناسی این امر می‌توان رسانه‌های رایج، ای بهبود هر چه بهتر وضعیت احیای حقوق عامه در نظام حقوقی کشورمان ارائه داد. سؤالاتی که در وهله نخست به ذهن متبادر می‌شود اینست که اساساً سرودارایی از ایفای نظام قضایی ایران در احیاء حقوق عامه کدامند؟ چه مبانی و مستندات فقهی و قانونی در خصوص حقوق عامه وجود دارد؟ مراجع قضایی از قبیل دادستان و قضات در احیای حقوق عامه چه نقشی دارند؟ موانع، خلاها، چالش‌ها و تهدیدات احیای حقوق عامه در نظام قضایی ایران کدامند؟ قوه قضائیه با تشریح وظایف دادستان به عنوان مدعی‌العموم، دفاع از حقوق مردم در قالب منع تفتیش عقاید، منع نقض حریم خصوصی، تشریح حقوق شهروندی و غیره در راستای حقوق عامه، ایفای نقش می‌کند. در میان فقه‌های متقدم و متأخر، مستنداتی در خصوص حاکمیت با

حقوق عامه مطرح شده و در میان قوانین، در قانون اساسی و در برخی از قوانین عادی و فرامین مانند فرمان هشت ماده‌ای امام خمینی (ره) به این امر اشاره شده است. رویه کنونی قوه قضائیه بر این پایه استوار است که عمده مسئولیت حاکم بر احیای حقوق عامه بر دوش دادستان‌های کشور قرار داده شود؛ وظایف دادستان و قضات را می‌توان در حوزه‌های مختلف حقوقی، کیفری، بین‌المللی، در رابطه با سازمان‌ها، امور حسبی، محجوران و ... در راستای احیای حقوق عامه دانست. این در حالی است که بار سنگین وظایف دادستان موجب می‌شود که وی در ایفای این امر نتواند به نحوی مطلوب و مناسب عمل کند و لازم است که مراجع ذیصلاح دیگر نیز برای همکاری در این زمینه - در عین خودداری از موازی‌کاری - حوزه اقدامات لازم را اتخاذ نمایند. از سوی دیگر لازم است که با درک صحیح از حقوق عامه، مردم با است پیشینی آن (قبل از تضييع حق) با اتخاذ اقدامات پیشگیرانه، فراهم شود. رجوع به معنای حقوق عامه اصلی‌ترین مشکل قلمداد شده و فقدان قوانین مرتبط در تشريع این امور، مشکلات اجرایی را نیز به همراه خواهد داشت. با این حال، در ادیان موجود در این زمینه، عمدتاً به وظیفه دادستان در احیای حقوق عامه پرداخته شده است. این بحث در کمیسیون حقوقی و قضایی دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام مطرح شده و گزارشی با موضوع حقوق عامه در نظام جمهوری اسلامی ایران منتشر گردیده است. همچنین در سال ۱۳۸۸ لایحه قضایی احیای حقوق عامه از طرف قوه قضائیه به دولت ارسال شد؛ که تاکنون به مرحله تقنین نرسیده است. اما در این امر تلاش شده تا با واکاوی دقیق مفهومی حقوق عامه و احیای آن، به بررسی وظایف کلیه مقامات مسئول در حوزه قوه قضائیه در زمینه حقوق عامه پرداخته شده و مشکلات موجود در تحقق کامل این امر بررسی گردد. کتاب حاضر با تدقیق در مفاهیم حقوق شهروندی، حقوق ملت و احیای حقوق عامه و تبیین نسبت بین آنها و تعیین دقیق وظایف نهادهای مذکور در قوه قضائیه و همچنین آسیب‌شناسی و ارائه راهکارهای مقتضی می‌تواند گامی مهم در این راستا بوده و کمکی فراوانی به دستگاه قضا نماید.

مؤلفان

تهران، ۲۹ آذر ماه

سالروز ابلاغ منشور حقوق شهروندی